

ye arasındaki zorunlu nüfus mübadelesinin ardından nüfus yapısı bakımından önemli değişim ve karışıklıklar ortaya çıktı. Serrez, II. Balkan Savaşı esnasında Bulgarlar tarafından 1916'dan 1918'e kadar tekrar işgal edildi. 1918'de Yunanistan'a dahil olunca yeniden imar gördü. Çok az tarihi eser (sadece üç cami: Zincirli Cami, Mustafa Bey, Gedik Ahmed Paşazâde Mehmed Bey ve Çandarlı İbrâhim Paşa tarafından yaptırılan be-desten) ardı arkası kesilmeyen yıkımlardan sağlam çıkabildi ve şehrin Osmanlı geçmi-şini hatırlatan unsurlar olarak ayakta ka-labildi. Bugün Serrez tarımsal ürünlerin toplanıp pazarlandığı bir ticaret ve tekstil merkezidir. 2001 sayımlarına göre nüfusu 56.145'tir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Xyngopoulos, *Ereunai eis ta vyzantína mni-meia ton Serron*, Thessaloniki 1965; Th. Pennas, *Istoria ton Serron apo tis aloseos auton apo ton Tourkon mehri tis apeleutheroseos ton apo ton Ellinon*, Athens 1966; M. Sokoloski, "Le vilâete de Serres au XVe siècle", *Macédoine: Articles d'histoire* (ed. Krste Bitoski v.dğr.), Skopje 1981, s. 99-113; B. Ferjančić, *Byzantine and Serbian Serres in the 14th Century* (ed. S. Ćirković), Belgrade 1994; Evangelia Balta, *Les vakıfs de Serrès et de sa région (XVe et XVIe s.)*, Athenes 1995; a.mf., "Composition démographique et structure de l'habitat dans la ville de Serrès aux XVe et XVIe siècles", *Osm.Ar.*, XVI (1996), s. 163-187; G. Kafantzis, *Istoria tis poleos ton Serron kai tis periferias tis*, Thessaloniki 1996, III; S. Asdrachas v.dğr., *Conseils et mémoires de Synadinos, prêtre de Serrès en Macédoine: XVIIe siècle* (ed. P. Odorico), [baskı yeri yok] 1996 (Editions Association Pierre Belon); P. Papageorgiou, "Ai Serrai kai ta proasteia ta peri tas Serras kai i moni Ioannou Prodromou", *BZ*, III (1894), s. 225-329; G. Ostrogorski, "La prise de Serrès par les turks", *Byzantion*, XXXV, Bruxelles 1965, s. 302-319; I. Beldiceanu-Steinherr, "La prise de Serrès et le firman de 1372 en faveur du monastère de Saint-Jean Prodrome", *Acta Historica*, IV, Roma 1965, s. 13-24; R. Anhegger, "Beitrag zur Osmanische Baugeschichte, III Moscheen in Saloniki und Serre", *Istanbul Mitteilungen*, sy. 17, İstanbul 1967, s. 312-324; E. Zachariadou, "Early Ottoman Documents of the Prodromos Monastery (Serres)", *SOF*, XXX (1971), s. 1-37; M. Kiel, "Observations on the History of Northern Greece during the Turkish Rule, Historical and Architectural Description of Ottoman Turkish Monuments Architecture and their Present Condition", *BS*, XII (1971), s. 429-444; P. Naştürel - N. Beldiceanu, "Les églises byzantines et la situation économique de Drama, Serrès et Zihna aux XIVe et XVe siècles", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, XXVII, Wien 1978, s. 269-285; A. Karanastassis, "Enas neomartyras stis Serres tou II misou tou 15ou ai. O Agios Ioannis o Serraios kai i akolouthia tou. Ergo tou Megalou Ritoros Manouil tou Korinthiou", *Byzantina*, XVI, Thessalonike 1991, s. 197-262; Besim Darkot, "Serrez", *İA*, X, 516-518; A. Yerolympos, "Siroz", *EI*² (İng.), IX, 673-675.

EVANGELIA BALTA

SERGI

Osmanlı Devleti'nde kapıkulu süvarilerine ulûfe dağıtımını ifade eden terim.

Sipah, silâhdar, ulûfeci, gurebâ bölüklerinden oluşan ve kendilerine "altı bölük halkı" da denilen kapıkulu süvarilerinin ulûfeleri önceleri Topkapı Sarayı Hazine Dairesi'nde sipahi hazinedarının huzurunda verilirdi (Koçi Bey, s. 91). Ancak bunların maaş hususunda bazı suistimalleri görülünce XVII. yüzyıl ortalarından itibaren maaşları Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın arzıyla Paşakapısı'nda verilmeye başlandı. "Sipah sergisi" adı verilen bu tevzi sırasında başta vezîriâzam olmak üzere defterdar ve diğer divan erkânı ile bölük ağaları da hazır bulunurdu. Belge ve kaynaklarda "sergi ferşi, sergi döşeme" de denilen uygulama asker mevcuduna bağlı olarak birkaç gün devam edebilirdi. Orada bulunmayan kapıkulu süvarilerinin maaşları ise ağaları vasıtasıyla dağıtılırdı. Bu uygulamadan dolayı bizzat mevcut olan kapıkulu süvarilerine "sergili", bulunmayanlara ise "taşralı" denirdi.

XVII. yüzyıl ortalarından itibaren her üç ayda bir devlet merkezine gelmelerinin zor, uzun zamana bağlı ve masraflı olmasından dolayı süvariler, ellerinde bulunan ve "ibtidâ" denilen tevcih kâğıtlarını veya bir nevi ruûs belgelerini zâbitlerine yahut arkadaşlarına bırakıp maaşlarını kırdırma uygulamasını başlattı. Ulûfe tevzii sırasında adları okunanlardan taşrada olanlara zâbitleri tarafından "merd-i garîb" denilerek orada bulunmadıkları ifade edilirdi. Düzenli yoklamaların yapılamadığı son asırlarda bazı bölük zâbitleri ölen süvarilerin ulûfelerini onları merd-i garîb gibi göstererek kendileri almışlardır (Mustafa Nûri Paşa, III, 90). Maaş kırdırma muamelesine süvariler arasında "bozma", maaşı kırdıran kişiye "salıcı" veya "ıradcı" adı verildi. Bunların yaptıkları bu işten hisseleri olduğundan salıcılık zamanla kârlı bir iş haline gelmiş, büyük suistimallerle yol açmıştır (Râşid, IV, 70). Bozma muameleleri sadece hazarda yapılır, seferlerde tatbik edilmez, ibtidâ sahibinin mutlaka seferde hazır bulunması gerekirdi. Seferlerde ulûfe dağıtımını sırasında maaş defterine göre yapılan yoklamada mevcut olmayanların isimlerinin yanına "sefer neyâmed" (sefere gelmedi) kaydı düşülürdü. Bu işe büyük önem veren Sadrazam Şehid Ali Paşa, 1715 Mora seferi sırasında İstefe'de yaptırdığı yok-

lamada bozma usulünü uygulamamıştır (a.g.e., IV, 122-124).

Merkeze yakın yerlerde ikamet eden kapıkulu süvarilerinin her ulûfe tevziinde İstanbul'a gelerek hanlarda, odalarda kalıp bazı uygunsuz hareketlerde bulunmaları yetkilileri başka bir karar almaya sevketti. Buna göre taşrada olan kapıkulu süvarilerinin maaşlarını çavuşları alacak ve ilgili süvariye teslim edecekti. Bu uygulama süvarilerin topluca İstanbul'a gelmesini önlediysen de bu defa çavuşların suistimalleri başladı. Zira ölen süvarilerin ibtidâ kayıtları silinmedi ve ulûfeleri çavuşlara intikal etti. Bunu önlemek için hükümet, ölen süvarileri haber verenlere vefat edenin maaşının yarısını ödeyeceğini ilân etmek zorunda kaldı (Cevdet, I, 99). Ancak birçok kimse, gerek ocak gayreti gerekse ocak düşmanlığı sebebiyle bu ihbarı yapmaya yanaşmadı. Bu uygulamadan menfaati olan kapıkulu zâbitleri çeşitli hilelerle mahlûl ulûfeleri "bozma, an yed, ta-ayyüş, taşralı, sergili" gibi adlar altında almaya devam etti.

Suistimaller devlet ricâli tarafından bildirildiği halde isyan korkusundan dolayı yoklama yapmaktan çekinilirdi. Yapılsa bile ocakların yüksek rütbeli zâbitleri mahlûlleri saklayabilirdi. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış bazı eserlerde bu durumdan söz edilmektedir. 1092'deki (1681) yoklamada sadece sipah bölüğünde 4000 neferin tashihi yapılmıştı. 1105'te (1693) Vezîriâzam Bozoklu Mustafa Paşa, Avusturya seferinden dönerken ulûfe dağıtımını esnasında kapıkulu süvarilerini yoklamaya tâbi tutmuş ve hazineye önemli gelir sağlamıştı (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 120, 468). Ancak yoklama girişimlerinin ardından büyük isyanlar çıkabilirdi. Nitekim 1098 (1687) yoklamasında Serdânekrem Sarı Süleyman Paşa kapıkulu süvarilerini 200'er kişilik birlikler halinde yeniden tanzim etmek isteyince bundan rahatsız olan süvariler ayaklandı ve sadrazamın idamına, IV. Mehmed'in de hal'ine sebep oldu. Kapıkulu süvarileri, Vezîriâzam Süleyman Paşa'nın maaş belgelerinin arkasına eşkâllerini yazdırmasına büyük tepki gösterdiler ve kendilerine esir muamelesi yapıldığını öne sürerek isyan ettiler (a.g.e., s. 236).

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında III. Mustafa'nın emriyle kurulan sürat topçuları neferlerinin maaşları bizzat kendilerine verilmeye başlandı. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgası arefesinde teşkil edilen Eşkinci Ocağı neferlerinin maaşlarının da Ağakapısı'nda bizzat kendilerine, silada bulunan-

larınki ise yeniçeri efendisine ödenmesi esasa bağlandı (Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, s. 583, 584). Sergi uygulaması Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra kaldırıldı ve gerekçe olarak yaptıkları suistimaller gösterildi (BA, Cevdet-Askerî, nr. 1217).

BİBLİYOGRAFYA :

Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 91; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, I-II, tür.yer.; Ricaüt, *Türklerin Siyasi Düsturları* (haz. M. Reşat Uzman), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 289, 290; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 120, 236, 269, 468, 739; *Anonim Osmanlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000, s. 44, 91, 124, 174-175, 184, 199, 205, 227, 268; Râşid, *Târih*, I, 367-368, 497-498; IV, 70-71, 122-124; *Taylesanzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 75, 258; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Tarih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 583, 584; Cevdet, *Târih*, I, 99-100; VII, 45; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-ukûât* (nşr. Mehmed Gâlib Bey), İstanbul 1327, III, 89-90; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 130-132, 385; a.m.f., *Kapukulu Ocakları*, II, 92, 187-189, 192-195, 210-212; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, s. 50, 208, 293, 309; Abdülkadir Özcan, "Eşkınci Ocağı", *DİA*, XI, 471.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

SERGÜZEŞTNÂME

(سرگذشتنامه)

Baştan geçen olayların çoğunlukla manzum, bazan da nesirle karışık olarak anlatıldığı edebî tür.

Farsça *ser* ile (baş) *güzeşt*ten (< *güzeşt*ten "geçmek") oluşan *ser-güzeşt* kelimesi "bir kişinin başından geçen olay, hikâye, çekilen çile, macera" demektir. Bunun yine Farsça *nâme* ile (mektup, risâle) birleşmesinden meydana gelen *sergüzeşt-nâme* kişilerin, başlarından geçen olayları ve bu olaylarla ilgili duygu ve düşüncelerini doğrudan ya da kurmaca unsurlarla zenginleştirerek kendi ağzlarından anlattıkları eserlerin ortak adıdır (Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeştname*, s. 6).

Daha çok mesnevi nazım şekliyle, bazan da manzum-mensur karışık olarak yazılan sergüzeştnameelerde mesnevinin yanı sıra kaside, gazel, muhammes, terciibend, müsemmen, kıta, rubâî, beyit gibi nazım biçimleri de kullanılmıştır (a.g.e., s. 518). Sergüzeştnameeler genellikle kurmaca ve hâtırat diye ikiye ayrılabilir. Hâtırat özelliği gösteren ve gerçek hayat hikâyesine dayanan eserlerde şairin yolculukları, başından geçen aşk, sürgün, hastalık gibi olaylarla kendi dönemi hakkındaki görüşleri,

zamandan şikâyetleri, yolculukları esnasında çektiği sıkıntılar, geçtiği yerlerde gördükleri ve özellikle maceraları dile getirilir. Bazan şairin hayatındaki bir olay, bazan da hayatının tamamı konu edilir. Daha ziyade şairlerin kendi ağzlarından nakledilen sergüzeştnameelerin anlatımında tek düzelikli gidermek ve üslûbu renklendirmek amacıyla zaman zaman -ana konuyla bir ilgi kurarak- farklı içerik ve üslûptaki metinlere de yer verilir. Münazara, mev'iza, nasihatnâme, hezliyyât, hicviyye, şitâiyye, berfiyye, temmüziyye, surnâme, methiyye, sâkinâme gibi türler de sergüzeştnameelerde müstakil bölümler halinde bulunur (a.g.e., s. 14). Ayrıca çeşitli kurgu unsurlarının kullanıldığı, olağan üstü motifler, kurmaca aşk hikâyeleri ve çeşitli anlatım teknikleriyle zenginleştirilerek edebî bir üslûp yakalama yoluna gidildiği de olur. Ancak bu eserlerin tamamında olaylar şairin hayatından bazı izler taşır. Kurmaca sergüzeştnameeler ise daha çok mecazi veya hakiki aşkı konu alır. Bunlar mecazi ve temsilî anlatıma yer vermeleri bakımından edebî yönden daha zengindir.

Anlatım olarak klasik ve modern tekniklerin bir arada kullanıldığı görülür. Tasvir, tahkiye, özetleme, sahneleme, diyalog, iç monolog gibi anlatımların hayat hikâyeleri üzerine kurulması sergüzeştnameelerin benzer özellikler taşıyan başka edebî türlerle karıştırılmasına yol açmıştır. Ayrıca bazı edebî türlere ait örneklerin sergüzeştnameelerde yer alması veya o türle konuyu işleyiş üslûplarının benzeşmesi bu karışıklığın bir başka sebebidir. Klasik Türk edebiyatında hem bir üslûbu hem edebî bir türü karşılayan hasbihaller bu türe en yakın metinlerdir. Hasbihallerde şairler kurmaca hikâyelerden yararlanarak kendi duygularını ve düşüncelerini dile getirirler. Sergüzeştnameeler zaman zaman seyahatnameelerin bir parçası telakki edilmişse de gezilip görülen yerler hakkında bilgi verilmesi seyahatnameeleri farklı kılar. Vatan dan veya sevilen birinden ayrılmayı konu edinen firaknameeler de türe yakın eserler kabul edilebilir. Özellikle çocukların ve gençlerin ölümü, bir devlet büyüğünün bulunduğu mevkiden ayrılması, azledilmesi ve öldürülmesinin anlatıldığı küçük manzumeler, ağıtlar da firaknâme adıyla anılmaktadır. Bu durumda söz konusu eserlerin otobiyografik örneklerini sergüzeştnameelerin -ayrılık konusunu ele alan bir alt kolu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

Türk edebiyatında sergüzeştnameeler ve bunlara benzeyen türlerde tesbit edilebi-

len eserler yazılış tarihlerine göre şöylece sıralanabilir: 876'da (1471-72) Diyarbakırlı Halilî tarafından yazılan 1334 beyitlik *Firakatnâme*; Cemâlî'nin 1478'de Fâtih Sultan Mehmed'le birlikte katıldığı Arnavutluk seferindeki izlenimlerini anlattığı *Sefernâme* (*Der-Beyân-ı Meşakkat-i Sefer ü Zarûret ü Mülâzemet*); Tâcizâde Câfer Çelebi'nin 3750 beyitlik *Hevesnâme*'si (Necatî Sungur, doktora tezi, 1998, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); Hamidizâde Celîlî'nin 915 (1509) yılında kaleme aldığı 485 beyitlik *Hecrnâme* (Ayan, bk. bibl.); 1540'ta Şirvanlı Sevâdî tarafından yazılan 3118 beyitlik *Hâlnâme-i Sevâdî*; Rumelili Zaîfî'nin 950'de (1543-44) kaleme aldığı *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî* (TSMK, Revan Köşkü, nr. 822, vr. 132^b-158^b); Mâcuncuzâde Mustafa'nın 1007'de (1598-99) yazdığı manzum-mensur karışık *Sergüzeşt-i Esir-i Malta* (Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş Emîr Hoca, nr. 234, vr. 132^a-159^a; *Malta Esirleri* [nşr. Cemil Çiftçi], İstanbul 1996); Karaçelebizâde Abdülazîz'in 1636'dan sonra kaleme aldığı ve Kıbrıs sürgününü anlattığı 1855 beyitlik *Gülşen-i Ni-yâz* adlı mesnevisi (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 252); yazılış tarihi 1642'den sonra olduğu sanılan, Varvarî Ali Paşa'nın çocuk yaşta Bosna'dan devşirildikten sonraki kırk üç yıllık hayatını anlattığı *Makâlât-ı Varvarî Ali*; Receb Dâî'nin 1649 yılında yazdığı 2400 beyitlik *Nevhatü'l-üşşâk*; İsmâil Belîğ'in 1702'de kaleme aldığı 149 beyitlik *Sergüzeştname-i Fakir be-Azîmet-i Tokat*; Kâtib Osman'ın 1736'da yazdığı 1014 beyitlik *Sergüzeştname-i Kâtib Osman* (Millî Ktp., Yazmalar, nr. A 4343, vr. 1^b-24^a); Necâtî Efendi'nin 1785'te yazdığı, Kırım'ın bağımsız hale gelmesini anlatan *Sergüzeştname*; Enderunlu Fâzîl'in 1795 yılından sonra kaleme aldığı yaklaşık 450 beyitlik *Defter-i Aşk* (İstanbul 1253); Keçecizâde İzzet Molla'nın 1823-1824'te yazdığı 4182 beyitlik *Mihnet-keşân* (İstanbul 1269; [nşr. Ömür Ceylan – Ozan Yılmaz], İstanbul 2007); 1855 yılında kaleme alınan, 203 beyit halinde Mîr Ali'nin sergüzeştini anlatan *Mîr Ali Rızâ el-İstolcevi*; Koniçeli Kâzım Paşa'ya ait olup tahminen 1873 yılından sonra yazılan, ancak tamamlanmayan *Ser-nüvişt-nâme-i Âcizî*; Bayburtlu Zihni'nin kaleme aldığı hacimli bir eser olan *Sergüzeştname-i Zihni* (Demirayak, bk. bibl.); Mehmed Rifat'ın 1887'de yazdığı, 800 beyitten fazla olan *Eisâne-i İbret*. Bunların dışında Kânî'nin divanında yer alan "Hasbihâl-i Hôd" başlıklı 132 beyitlik mesnevisiyle (Gökalp, *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeştname*, s.